

СФОРМОВАНІСТЬ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ГУМАНІСТИЧНОГО ВИРІШЕННЯ СИТУАЦІЙ МОРАЛЬНОГО ВИБОРУ

Розкрито сутність гуманістичного підходу до виховання особистості як вимогливого та відповідального ставлення до неї завдяки поєднанню особистісних і суспільних інтересів, збереження, підтримки та розвитку в людині людяності, незалежно від її соціального статусу. Встановлено, що гуманна людина діє згідно з вимогами морального еталону, здатна критично мислити, самостійно робити вибір, відповідати за наслідки своїх дій, виявляти гідність, повагу до оточуючих, узгоджуючи індивідуальні та суспільні інтереси завдяки вмінню робити моральний вибір. Уточнено сутність сформованості готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору; визначено критерії і показники цієї сформованості. Представлено зміст, методіку і результати констатувального етапу експерименту; схарактеризовано рівні сформованості готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору.

Ключові слова: студенти, гуманістичні цінності, ситуації морального вибору, констатувальний етап експерименту, діагностичні методіки, критерії, показники, рівні.

Характерна для сьогодення тенденція гуманістичної спрямованості виховання студентів передбачає логіку переходу від технократичної до антропологічної парадигми, переорієнтовує на тісне поєднання освітнього процесу з особистістю студента, формуванням у нього нової культури ставлення до навколишнього соціуму, забезпечення його суб'єктивного розвитку та саморозвитку відповідно до загальнолюдських цінностей.

У гуманістичній традиції розвиток і формування особистості розглядаються як процес взаємопов'язаних змін у раціональній та емоційній сферах, що характеризують рівень гармонії її самості (відображення внутрішнього плану розвитку особистості, що характеризує глибину її індивідуальності, зумовлює прямування від елементарних моментів життєдіяльності до складних психічних станів, які реалізуються завдяки самопізнанню, саморегуляції, самоорганізації) та соціумності

(зовнішній, насамперед соціальний, план розвитку людини) [6]. Гуманізм – це не піднесення будь-якої особистості, а вимогливе та відповідальне ставлення до неї завдяки поєднанню особистісних і суспільних інтересів. Гуманізм – це збереження, підтримка і розвиток в людині людяності, незалежно від її соціального статусу.

Світ цінностей гуманізму особистості формується під впливом значної кількості чинників, що зумовлює його зміни та суперечності, вимагаючи посилення уваги до вивчення динаміки ціннісних пріоритетів молоді, виявлення в їх ієрархії місця, що належить цінностям гуманізму, встановлення їхнього впливу на поведінку та реальні міжособистісні відносини в різних обставинах і проблемних ситуаціях.

При цьому слід зважати на те, що найпотаємніші моменти особистого Я утілюються в мотивах вчинків і поведінки. Природа мотивів розкриває особистість у її самості, тобто мотивація приховує таємницю вибору та ієрархію ціннісних орієнтацій. Останні втілюються в моральних еталонах, що постають вищим виявом мотивованої детермінації діяльності та поведінки людини. Усвідомлення ціннісних орієнтацій як морального ідеалу зумовлює загострення суперечностей між соціальним та особистісним. Виходячи з цього конфлікту, зазвичай приносять у жертву одне заради іншого. Але гуманна людина діє згідно з вимогами морального еталону. Тобто, моральні еталони забезпечують досягнення такого рівня розвитку особистості, який відповідає гуманістичній сутності людини. Однак мотиваційно-ціннісне ставлення характеризує гуманістичну спрямованість особистості лише тоді, коли вона, будучи суб'єктом діяльності, реалізує в ній власний гуманістичний спосіб життя, готовність брати на себе відповідальність за інших і за майбутнє суспільства, чинити незалежно від власних подій і обставин, творити їх, наповнювати гуманістичним змістом, виробляти гуманістичну стратегію і перетворювати себе як гуманну особистість. Іншими словами, йдеться про особистість, здатну критично мислити, самостійно робити вибір, відповідати за наслідки своїх дій, виявляти гідність, повагу до оточуючих, узгоджуючи індивідуальні та суспільні інтереси. Оптимальним способом цього узгодження є вміння робити моральний вибір.

Теоретико-методологічні аспекти проблеми морального вибору розкрито в працях К. Абульханової-Славської, С. Анісімова, О. Богач, М. Боришевського, О. Дробницького, В. Роменця, С. Рубінштейна, які наголошують на такій його суттєвій характеристиці, як добровільне самовизначення суб'єкта щодо суспільних цінностей і способів їх реалізації у вчинках, у ситуаціях зіткнення суперечливих за моральним змістом способів реагування і поведінки. Завдяки моральному вибору індивід визнає цінність іншої людини. Отже, моральність вибору зумовлена єдністю моральної мети, рішення про можливі засоби її досягнення, втілення їх у відповідних діях та адекватному результаті. У контексті поведінки особистості моральний вибір – це складний етико-психологічний процес, що реалізується завдяки потребам та інтересам, які стимулюють вибір моральних вчинків; моральній спрямованості поведінки для вирішення проблемної моральної ситуації; об'єктивній результативності вчинку [3]. Однак, зазначає О. Богач, складність полягає в тому, що ситуації морального вибору не мають однозначного та єдино правильного рішення. Крім того, слід враховувати зумовленість різних способів реагування та поведінки особистості, які залежать від смислового аналізу суперечливих зовнішніх обставин, особливостей розуміння нею ситуації загалом, сформованості вміння визначати та вирішувати ціннісні суперечності морального конфлікту [1, с. 4].

Незважаючи на доволі ґрунтовне теоретичне розкриття в наукових джерелах сутності морального вибору, не можемо не погодитися з Л. Сокол, яка наголошує на необхідності вивчення готовності особистості до здійснення морального вибору як певного рівня розвитку моральної самосвідомості людини, що “досягається на засадах набуття нею складного комплексу морально-етичних якостей, які дають можливість самостійно, відповідально та ініціативно самовизначатися в ситуації наявності декількох моральних альтернатив” [7, с. 3].

Мета статті – уточнити сутність сформованості готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору, розкрити зміст, методику і результати констатувального етапу експерименту.

У нашій роботі під сформованістю готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору

розуміємо інтегративне особистісне утворення, яке охоплює знання про моральні норми і гуманістичні цінності як регулятори міжособистісної взаємодії, орієнтацію на їх самостійне дотримання та вміння реалізовувати у ситуаціях морального вибору.

Критеріями сформованості цієї готовності визначили когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий, а її показниками: знання сутності моральних норм і гуманістичних цінностей, уявлення про способи їх використання для регуляції поведінки та міжособистісної взаємодії; орієнтацію на дотримання моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях міжособистісної взаємодії, узгодження цінностей-цілей та цінностей-засобів, здатність до емпатії; уміння дотримуватися моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях взаємодії, прогнозувати власну поведінку в ситуаціях морального вибору.

Констатувальний етап експерименту проводився за допомогою методик, які у своїй сукупності давали змогу здійснити вимірювання сформованості готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору за всіма означеними показниками.

Для проведення діагностики за показниками когнітивного критерію використовувалася авторська анкета, яка передбачала з'ясування обізнаності студентів з моральними нормами і гуманістичними цінностями, виявлення їхнього уявлення про сутність таких цінностей, а також способи їх репрезентації в ситуаціях міжособистісної взаємодії, що передбачають здійснення морального вибору. Анкета вибудовувалася таким чином, що до деяких запитань, насамперед тих, що стосувалися знань про моральні норми, пропонувалися можливі варіанти відповідей (від найбільш повного до скороченого або й помилкового), на інші запитання студенти мали дати відповіді самостійно.

Аналіз одержаних результатів засвідчив, що повні правильні відповіді на запитання щодо моральних норм обрало 19,1% студентів; правильні, але неповні відповіді – 45,4% студентів. Неправильний варіант відповіді позначило 35,5% студентів. Називаючи гуманістичні цінності, студенти акцентували на таких, як доброта, терпимість, милосердя, чесність, доброзичливість, щирість, хоча близько 20,5% додали до них

справедливість, незалежність, ініціативність. Щодо розуміння змістового наповнення названих цінностей, наведемо для прикладу деякі відповіді студентів.

Сутність доброзичливості 19,5 % студентів вбачають у “доброму ставленні до іншого”, “зиченні іншому добра”, “прагненні зрозуміти іншого та допомогти йому”, “бажанні продемонструвати хороше, уважне ставлення”. 44,8 % студентів вважають, що доброзичливість – це “вияв розуміння стану іншого, бажання справити на нього позитивне враження”. 35,7 % студентів обмежилися твердженням: “доброзичливість – це вияв позитивної реакції на іншу людину”.

Відповідальність, на погляд 19,7 % студентів, означає “прийняття на себе певних обов’язків і добросовісне їх виконання”, “дотримання обов’язків, які бажаєш виконати”, “прийняття на себе зобов’язань щодо виконання певної справи та доведення її до завершення”, “добровільне покладання на себе обов’язку з дотримання конкретних вимог і здійснення відповідних дій”. 43,4 % студентів пов’язують відповідальність з “виконанням загальноновизнаних обов’язків”, “неможливістю ухилитися від них”. 36,9 % студентів зазначили, що відповідальність “передбачає звітування за доручену справу”.

Самостійність більшість студентів (63,2 %) співвіднесли з “уміннями виконувати щось самотужки, без допомоги з боку інших”. Водночас виявилася група студентів (19,1 %), які не лише розуміють самостійність як здатність щось робити самостійно, а й поєднують її з необхідністю обирати способи дій для одержання найкращого результату, вмінням прогнозувати його, відповідати за доцільність ухваленого рішення. У відповідях цих студентів простежується тісний взаємозв’язок між самостійністю, відповідальністю за свої дії та обов’язком дотримання певних моральних норм. 17,7 % студентів зазначили, що самостійність означає, “що людина робить щось сама”.

Справедливість 19,8 % студентів пов’язують з “рівністю вимог до всіх без винятку”, “наданням усім рівних прав і можливостей”, “визнанням того, що кожна людина може помилитися”, з “умінням зрозуміти, а якщо необхідно, то й вибачити”; 44,6 % студентів співвідносять справедливість із “здатністю розв’язувати суперечливі ситуації з урахуванням інтересів усіх учасників”, “урахуванням об’єктивних негативних (несприятливих)

обставин”; 35,6 % студентів розуміють справедливість як “з’ясування правди, справжніх обставин”.

Наведені відповіді засвідчують, що під час розкриття змісту гуманістичних цінностей студенти часто керуються як об’єктивною, так і суб’єктивною позицією. Об’єктивна позиція позначає загальне розуміння тієї чи іншої цінності, тоді як суб’єктивна свідчить про “примірювання” кожної з них до себе. Причому такий підхід характерний як для студентів, які дали більш повні, правильні відповіді, так і для тих, хто обмежився вузькими їх ознаками. Для тих студентів, які зводили свої відповіді до якоїсь очевидної характеристики, більшою мірою властива суб’єктивна позиція, тобто вони розглядають ту чи іншу цінність, виходячи з суто власної користі або можливості одержання такої користі для себе. Це припущення набуло підтвердження й в результатах ранжування гуманістичних цінностей за позиціями “інші люди” – “Я”. В інших людях більшою мірою поцінуються порядність, доброзичливість, щирість, чесність, співчуття, справедливість, відповідальність, тоді як за сферою “Я” перевага надана незалежності, комунікабельності, почуттю гумору, освіченості, свободі, впевненості в собі, незалежності, у тому числі матеріальній.

Щодо уявлень про способи використання гуманістичних цінностей для регуляції поведінки та міжособистісної взаємодії, правильні відповіді дали 19,5 % студентів; не зовсім точні відповіді – 44,8 % студентів; неправильні відповіді – 34,1 % студентів. 1,6 % студентів утрималися від відповіді на це запитання, хоча залучалися до відповідей на попередні питання. Зазвичай вони належали до групи респондентів, які займали суто суб’єктивну позицію у розкритті сутності гуманістичних цінностей, обмежувалися короткими висловлюваннями, які не розкривали повною мірою закладений у тій чи іншій цінності зміст.

Узгодженість цінностей-цілей і цінностей-засобів перевірялася за допомогою методики М. Рокича [5]. Аналіз одержаних результатів засвідчив, що більшості респондентів властиве значне розходження між термінальними (те, що є найбільш бажаним та емоційно привабливим для особистості, що описує ідеальний стан її буття, виконує функцію вибору людиною цілей і припустимих способів їх досягнення) та інструментальними (спосіб поведінки або дій, які безпосередньо

не пов'язані з бажаною метою, а виконують функцію активізації критеріїв і стандартів у процесі оцінювання й вибору моделі поведінки або дій для її досягнення) цінностями, що дало змогу констатувати недостатність сформованості у них готовності до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору.

Орієнтація на дотримання моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях взаємодії вивчалася за допомогою методики “Діагностика прийняття інших” (В. Фей). Студенти мали дати відповіді (обрати один із запропонованих варіантів, що позначався певною кількістю балів: 5 балів – практично завжди; 4 бали – часто; 3 бали – іноді; 2 бали – випадково; 1 бал – дуже рідко) на 18 запитань. Під прийняттям інших, згідно з цією методикою, розуміли свідоме сприйняття інформації або дій інших людей, їх осмислення для здійснення правильного вибору (правильного способу реагування). Якщо студент набрав 60 і більше балів, це свідчило про високий рівень прийняття ним інших, а, отже, про свідому орієнтацію на дотримання моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях взаємодії та морального вибору. Згідно з одержаними результатами, до цього рівня належали 19,8 % студентів. 45–60 балів співвідносилось із середнім показником прийняття інших, але з тенденцією до високого рівня, тоді як 30–45 балів – із середнім показником прийняття інших з тенденцією до низького рівня. У відсотковому вимірі тенденція до високого рівня виявлена у 15,3 % студентів, а тенденція до низького рівня – у 43,6 %. Низький показник прийняття інших (30 балів і менше) зафіксований у 21,3 % студентів.

Наведені результати дали змогу зробити висновок, що свідомою постійною орієнтацією на дотримання моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях взаємодії та морального вибору характерна для порівняно невеликої кількості студентів.

Для діагностики вміння студентів прогнозувати власну поведінку в ситуаціях морального вибору використовували методику “Вихід із складних життєвих ситуацій” [4, с. 483–484]. В її основу покладено ідею про те, що люди по-різному виходять із проблемних ситуацій. Одні приймають проблеми, неприємності як те, що неможливо подолати, пристосовуються до них. Інші – звинувачують у негараздах долю, емоційно вибухають,

але врешті-решт заспокоюються, фактично не розв'язуючи наявних проблем. Треті занурюються в самих себе, намагаються “не бачити” проблеми. Четверті діють по-іншому. Обрана методика давала змогу з'ясувати, якому способу поведінки в проблемних ситуаціях студент віддає перевагу. Текст опитувальника складається з дев'яти тверджень, до кожного з яких подано по три можливі варіанти відповіді, що оцінювалися відповідно до ключа. Загальна сума балів, набрана студентом, давала змогу встановити спосіб його реагування на проблемну ситуацію (ситуацію морального вибору). Кількість балів у проміжку від 7 до 15 свідчила, що студент адекватно реагує на проблеми, правильно оцінює ситуацію, здатний до пошуку найбільш прийнятних, із гуманістичного погляду, способів її подолання. Таких студентів виявлено 19,8 %. Якщо сума набраних студентом балів перебувала в проміжку між 16 та 26 балами, це свідчило, що йому важко протистояти неприємностям, він впадає в розпач під час зіткнення з проблемами, звинувачує у їх виникненні інших, має труднощі у здійсненні морального вибору. До цього типу реагування на проблемну ситуацію належать 43,7 % студентів. Якщо сума балів, набраних студентом, перебувала в проміжку від 27 до 36 балів, розглядали це як його нездатність нормально пережити неприємності, схильність до неадекватних реакцій у проблемних ситуаціях, невміння робити моральний вибір. Такі студенти становили 36,5 % від загальної кількості респондентів.

Вимірювання сформованості готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору за показником “уміння дотримуватися моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях взаємодії” здійснювалося за допомогою методики “Вивчення здатності до самоуправління в процесі спілкування” [2, с. 164–166]. Працюючи з текстом методики, студенти оцінювали кожне з 25 тверджень з позиції “правильно” – “неправильно”, співвідносячи одержані результати з ключем. Найменша кількість балів (8 балів) свідчила, що студенту властива стабільна модель спілкування, якої він дотримується за будь-яких обставин, невміння виявляти гнучкість, змінювати звичну модель з огляду на обставини, а отже, невміння робити моральний вибір. Кількість студентів з такою моделлю спілкування становила 35,2 %. Збільшення кількості набраних балів (від 8 до 17) характеризувала

студента як людину, якій також властива потреба бути під час спілкування самою собою, однак вона поєднується із спрямованістю на партнера, прагненням до організації спілкування з урахуванням гуманістичних цінностей. Тобто, йдеться про усвідомлення студентом необхідності здійснення морального вибору. До цього типу самоуправління в процесі спілкування належали 46,1 % студентів. Найбільша кількість балів (17–25) підтверджувала здатність студента до вияву мобільності, вміння враховувати особливості співрозмовника та підлаштуватися під нього, готовність до діалогічної взаємодії, спроможність змінювати свій стиль спілкування залежно від ситуації. Наявність таких властивостей найбільшою мірою відповідала сформованості готовності студента до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору. На жаль, кількість цих респондентів виявилася найменшою й охоплювала лише 18,7 % від усіх студентів, які залучалися до участі в констатувальному етапі експерименту.

Узагальнення результатів за всіма напрямками діагностики дало змогу схарактеризувати рівні сформованості готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору та здійснити кількісний розподіл респондентів за цими рівнями.

До *високого рівня* належало 19,2 % студентів, які характеризувалися ґрунтовними знаннями щодо сутності моральних норм і гуманістичних цінностей, мали чіткі уявлення про способи їх використання для регуляції поведінки та міжособистісної взаємодії; відзначалися постійною орієнтацією на дотримання моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях міжособистісної взаємодії, прагнули узгодження цінностей-цілей та цінностей-засобів, володіли здатністю до емпатії; дотримувалися моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях взаємодії, свідомо прогнозували власну поведінку в ситуаціях морального вибору.

На *середньому рівні* зафіксовано 44,3 % студентів, які володіли несистематизованими знаннями щодо сутності моральних норм і гуманістичних цінностей, недостатніми уявленнями про способи їх використання для регуляції поведінки та міжособистісної взаємодії; їхня орієнтація на дотримання моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях міжособистісної взаємодії часто залежала від тих чи інших обставин,

прагнули узгодження цінностей-цілей та цінностей-засобів, недостатньо володіли здатністю до емпатії; переважно дотримувалися моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях взаємодії, не завжди могли прогнозували власну поведінку в ситуаціях морального вибору.

До *низького рівня* належало 36,5 % студентів. Основними їх ознаками були: фрагментарність знань щодо сутності моральних норм і гуманістичних цінностей та уявлень про способи їх використання для регуляції поведінки та міжособистісної взаємодії; відсутність орієнтації на дотримання моральних норм і цінностей у ситуаціях міжособистісної взаємодії, переважання прагматичних пріоритетів, небажання узгодження цінностей-цілей та цінностей-засобів, нездатності до емпатії; дотримання моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях взаємодії в поєднанні з їх порушенням, невміння прогнозували власну поведінку в ситуаціях морального вибору.

Отже, під сформованістю готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору розуміємо інтегративне особистісне утворення, яке охоплює знання про моральні норми і гуманістичні цінності як регулятори міжособистісної взаємодії, орієнтацію на їх самостійне дотримання та вміння реалізовувати у ситуаціях морального вибору.

Зміст констатувального етапу експерименту охоплював сукупність показників (знання сутності моральних норм і гуманістичних цінностей, уявлення про способи їх використання для регуляції поведінки та міжособистісної взаємодії; орієнтація на дотримання моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях міжособистісної взаємодії, узгодження цінностей-цілей та цінностей-засобів, здатність до емпатії; уміння дотримуватися моральних норм і гуманістичних цінностей у ситуаціях взаємодії, прогнозувати власну поведінку в ситуаціях морального вибору), які вимірювалися за допомогою сукупності діагностичних методик. Узагальнення результатів, одержаних за всіма показниками, дало змогу розподілити студентів за трьома рівнями (високий, середній, низький) сформованості готовності до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору. Перспективи подальших досліджень пов'язані з визначенням можливостей і ресурсів позааудиторної діяльності педагогічних університетів для формування готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору.

Література

1. Богач О. В. Психологічні особливості прийняття рішень старшокласниками в ситуаціях морального вибору: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Богач Олена Володимирівна. – Луганськ, 2012. – 262 с.
2. Изучение способности к самоуправлению в общении / Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. // Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., 2002. – С. 164–166.
3. Моральный выбор / [под общ. ред. А. И. Титаренко]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 344 с.
4. Немов Р. С. Психология : [учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений]: в 3 кн. Кн. 3 : Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 640 с.
5. Рокич М. Природа человеческих ценностей / М. Рокич. – Нью-Йорк, 1973. – 212 с.
6. Сластенин В. А. Педагогика : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. / под ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2002. – 576 с.
7. Сокол Л. М. Моральний вибір як умова становлення самосвідомості особистості підлітка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Сокол Л. М. – К., 2006. – 24 с.

О. Р. Вовк

Сформированность готовности студентов к гуманистическому решению ситуаций морального выбора

Теребовлянское высшее училище (1 ул. Шевченко, Теребовля,
Тернопольская область, Украина)

Раскрыта сущность гуманистического подхода к воспитанию личности как требовательного и ответственного отношения к ней благодаря объединению личностных и общественных интересов, сохранению, поддержке и развитию в человеке человечности, независимо от его социального статуса. Установлено, что гуманный человек действует в соответствии с требованиями нравственного эталона, способен критически мыслить, самостоятельно делать выбор, отвечать за последствия своих действий, сохранять

достоинство, выявлять уважение к окружающим, соотносить индивидуальные и общественные интересы благодаря умению делать нравственный выбор. Уточнена сущность сформированности готовности студентов к гуманистическому решению ситуаций морального выбора; определены критерии и показатели этой сформированности. Представлено содержание, методiku и результаты констатирующего этапа эксперимента; охарактеризованы уровни сформированности готовности студентов к гуманистическому решению ситуаций морального выбора.

Ключевые слова: студенты, гуманистические ценности, готовность, ситуации нравственного выбора, констатирующий этап эксперимента, диагностические методики, критерии, показатели, уровни.

O. R. Vovk

Students' Readiness to Humane Decisions in Situations of Moral Choice

Terebovlia Higher College (1 Schevchenko Str., Terebovlia,
Ternopil region, Ukraine)

The essence of the humanistic approach to education of personality is exposed as a demanding and responsible attitude towards it due to the combination of personality and public interests, maintainance, support and development in the person of humanity, regardless of its social status. A humane person is set as one that operates in obedience to the requirements of moral standard, is able to critically think, to independently choose, is responsible for the consequences of his (her) actions, displays dignity, respect to others, co-ordinates individual and public interests due to the ability to make a moral choice. The essence of students' readiness to humane decisions in situations of moral choice is specified as an integrative personality formation that covers knowledge about moral norms and humanism values as regulators of interpersonal co-operation, orientation to their independent observance and the ability to implement them in the situations of moral choice. Criteria (cognitive, emotional-value and behavior), indexes (knowledge of the essence of moral norms and humanism values, notions of methods of their use for adjusting the conduct and interpersonal co-operation; orientation to the observance of moral norms and humanism values in the situations of interpersonal co-operation, concordance of values-aims and values-facilities, the ability to empathy; the ability to adhere to the moral norms and humanism values in the situations of co-operation, forecast own conduct in the situations of moral choice) of students' readiness to humane

decisions in situations of moral choice are ascertained. The content, methods, and results of the diagnostic stage of experiment are presented. Generalization of the results, after all indexes, has enabled the author to distribute students after three levels (high, middle, low) of readiness to humane decisions in situations of moral choice.

Keywords: students, humanism values, situations of moral choice, diagnostic stage of experiment, diagnostic methods, criteria, indexes, levels.

References

1. Bohach, O. V. (2012). *Psykhologichni osoblyvosti pryiniattia rishen starshoklasnykamy v sytuatsiiakh moralnoho vyboru* [Psychological peculiarities of making decisions by senior pupils in situations of moral choice]. (Candidate dissertation, Luhansk).
2. Fetiskin, N. P., Kozlov, V. V. & Manuilov, H. M. (2002). Izuchoeniie sposobnosti k samoupravleniiu v obshchenii [Study of the ability to self-management in communication]. In *Sotsyalno-psykhologhycheskaia diagnostika razvitiia lichnosti i malykh grupp* (pp. 164-166). Moscow.
3. Titarenko, A. I. (1980). *Moralnyi vybor* [Moral choice]. Moscow: Izd-vo Mosk. un-ta.
4. Nemov, R. S. (2001). *Psikhologiya: Book 3* [Psychology]. Moscow: Humanit. izd. tsentr VLADOS.
5. Rokich, M. (1973). *Priroda chelovecheskikh tsennostei* [The nature of human values]. New-York.
6. Slastenin, V. A., Isaiev, I. F. & Shyianov, E. N. (2002). *Pedagogika* [Pedagogics]. Moscow: Akademiia.
7. Sokol, L. M. (2006). *Moralnyi vybir yak umova stanovlennia samosvidomosti osobystosti pidlitka* [Moral choice as a condition of formation of a teenager's consciousness]. (Dissertation abstract, Kyiv).